

Новае выданне

Літаратурная спадчына АЛЯКСЕЯ КАРПЮКА

Сяргей ЧЫГРЫН

У Мінску ў выдавецтве „Кнігазбор” з друку выйшлі „Выбраныя творы” Аляксея Карпюка.

Гэты ладны том твораў, які налічвае 600 старонак, шчыра кажучы, я чакаў даўно. Уклаў, напісаў прадмову і каментарый Аляксандр Фядута. Той самы Аляксандр Фядута, які ў 1994 годзе быў адным з членаў выбарчага штаба Аляксандра Лукашэнкі. Тады яго кандыдат перамог. Але тады ўжо не было Аляксея Карпюка: пісьменніка не стала 14 ліпеня 1992 года. Што сказаў бы Аляксей Нічыпаравіч маладому Фядуту, каб жыві ён да сённяшніх дзён — здагадвацца не трэба. Бо ў прадмове да кніжкі Фядута згадвае студзень 1991 года, калі Аляксей Карпюк выйшаў на мітынг у Гродне, пратэстуючы супраць захопу віленскай тэлевежы АМАПам пад кіраўніцтвам будучага намесніка міністра абароны Беларусі Уладзіміра Усхопчыка, супраць гібелі ні ў чым невіноўных людзей. Аляксей Карпюк тады, як і заўсёды, заставаўся самім сабой — тым самым Карпюком, які звык адстойваць праўду. Аляксандр Фядута ва ўсгупным слове да кнігі апраўдваецца перад Аляксеем Карпюком, што сёння яму сорамна, бо тады „я знаходзіўся з ім па розныя бакі барыкадаў. Я быў карэспандэнтам гарадской партыйнай газеты і напісаў рэпартаж з таго мітыngu. І калі мы сустрэліся праз два тыдні на той самай плошчы, я адчуў на сабе цяжкі і тужлівы погляд Аляксея Нічыпаравіча: ён ведаў, што я — вучань ягонай жонкі. Больш за тое, ён рэкамендаваў мяне яшчэ ў студэнцкія гады на семінар маладых пісьменнікаў (праўда, даведаўся я пра гэта толькі ў 2006 годзе). Але тады, на плошчы, ён не сказаў мне ні слова...”.

Вось так бывае. Але ўсяму гэтаму, як кажучы, Бог судзя. Радуе сёння тое, што нарэшце з’явілася кніга твораў Аляксея Карпюка — бясстрашнага змагара за праўду і справядлівасць, таленавітага беларускага празаіка.

Аляксей Карпюк усё спелае жыццё пражывіў у Гродне, хаця нарадзіўся ў вёсцы Страшава на Беластоцчыне. Але да сённяшніх дзён у Гродне няма вуліцы, якая б насіла яго імя, ні мемарыяльнай дошкі, ні помніка. А ён быў і застаўся не толькі добрым пісьменнікам, але ён яшчэ быў лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа за кнігу „Сучасны канфлікт”, ён быў заслужаным работнікам культуры Беларусі, ён быў ветэранам Другой сусветнай вайны, ён быў узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга і Айчынай вайны I і II ступені, залатым крыжам ордэна „Віртуці Мілітары” і шматлікімі медалямі.

Хто мне сёння назаве больш дастойнага гродзенца? Хто мне сёння назаве больш смелага і шчырага чалавека, якім быў Аляксей Нічыпаравіч? Хачу сказаць, што якраз сёння і не хапае ў Гродне такой асобы, якою быў Аляксей Карпюк. Асобы, якая аб’яднала б усіх таленавітых гродзенцаў у адну „Паходню”. Таму цяпер гродзенскія літаратары, вы-

кладчыкі, гісторыкі, краязнаўцы, журналісты, палітыкі, студэнты выжываюць кожны па-свойму, па-рознаму, паасобку. Пра некаторых ранейшых гродзенскіх актывістаў і творцаў зусім нічога не чуваць. А гэта, вядома, трывожыць...

Кніга „Выбраных твораў” Аляксея Карпюка яшчэ раз паказвае сучаснаму чытачу пісьменніка як мастака і як чалавека. Менавіта таму яго мастацкая проза ў кнізе прадстаўлена вяршынным творам — апавесцю „Данута”, якая да сённяшніх дзён лічыцца адной з лепшых апавесцей пра каханне, напісаных на беларускай мове.

З мемуарнай прозы Аляксея Карпюка складальнік кнігі вынес на суд чытачоў яго ўспаміны „Развітанне з ілюзіямі” — сапраўдны дакумент і ацэнка той аднапартыйнай камуністычна-бюракратычна-чыноўніцкай сістэмы, пры якой мы жылі шмат дзесяцігоддзяў. Дзіву даешся, на колькі смелым быў Аляксей Карпюк, смелым словам, парадамі, а таксама фізічна. І яго ўсё ж баяліся, баяліся яго шчырага слова і, магчыма, баяліся, каб ён часам не трэснуў у лоб.

У сваіх успамінах, якія чытаюцца на адным дыханні, пісьменнік трапна дае характарыстыкі партыйным наменклатуршчыкам абласнога кшталту, характарыстыкі гэтыя смешныя, часам анекдатычныя. Пра адзін выпадак, звязаны з былым старшынёй Гродзенскага аблвыканкама М. Малочкам, хочацца згадаць. Малочка аднойчы вырашыў ашчаслівіць аднавяскоўцаў. Родам ён быў з беднай вёсачкі Плецянчы Зэльвенскага раёна. Мясцовасць, напэўна, названа ад беларускага дзеяслова, плесці. Назва паходзіла хутчэй ад рамятавых жыхароў, якім у даўнія часы займаліся, — плялі, мабыць, рыбалавецкія прычындалы і торбы. Але зразумець гэтыя прамудрасці новаспечанаму вучонаму сельскагаспадарчых навук тады было не пад сілу. Назву Малочка палічыў абразлівай. Звязана, маўляў, з праклятай народа, плетью’ (а гэта чыста рускае слова, яно ў нас ніяк не магло пусціць такія карані, каб паслужыць для назвы вёскі!), якой шчодро карысталіся паны і памешчыкі, дык няўжо і цяпер яе славіць?! Маючы даную яму народам уладу, Малочка рашэннем Гродзенскага выканкама назву змяніў на Чырвонае Сяло. Але ўдзячнасці ад землякоў усё роўна не атрымаў. Калі неўзабаве прыехаў на радзіму для сустрэчы і з трыбуны хваліў савецкую ўладу, што яму, маўляў, з былога батрака і пастуха дала магчымасць вырасці да „чырвонага губернатара” (цытата з яго прадмовы ў сельскім клубе), — несвядомы аднавяскоўца так і не змаглі ацаніць належным чынам яго грамадскі ўчынак: пракалолі высокапа-

Аляксей Карпюк

стаўленаму земляку ў „Волзе” ўсе чатыры скаты.

„Развітанне з ілюзіямі” — гэта не толькі мастацкі твор, але і дакументальны. Вось як згадвае Аляксей Карпюк пачатак вайны і вызваленне на Беластоцчыне. „У радыусе 25 кіламетраў ад майго Страшава на трох вайсковых аэрадромах — на самым Свіслацкім, куды мы з братам вазілі камяні, на Кватэрскім і Заблудаўскім — нямецкія бамбавозы спалілі нашы самалёты — усе да аднаго — у першую гадзіну вайны, а на кожным аэрадроме стаяла па дзевяноста два — дзевяноста пяць баявых машын...”, — піша пісьменнік. Далей пра вызваленне: „Беласток нашы занялі 26 ліпеня. У часы акупацыі ў ім былі даволі актыўныя антыфашысцкія групы. Адзін вузел такіх падпольшчыкаў узначальвала Ліза Чапнік (пасля вайны працавала ў Разанскім педінстытуце) — падпольная клічка „Марыся Мразоўская”. Яна мела завербаваных відных адміністрацыйных кіраўнікоў Беластоцкага бецырка, якіх у сваю чаргу ўзначальваў нямецкі інжынер Артур Шадэ. Ubачыўшы першых байцоў Чырвонай Арміі на вуліцах Беластока, Марыся запатрабавала ў камандзіра, каб нямецкіх антыфашыстаў перадаць нашым савецкім арганізацыям. Неўзабаве з’явіліся прадстаўнікі „СМЕР’Ша”. Выслукаўшы Мразоўскую, першае, што яны зрабілі, — абрабавалі ўшчэнт Артура Шадэ і яго сяброў — інжынераў Отта Бусэ, Бэнэшка, Боле, адбіраючы ў іх чамаданы. Ды яшчэ на допыце іх да крыві збілі. Гэтак абышліся з нямецкімі патрыётамі, якія ў свой час перадалі партызанам планы апорных пунктаў Беластока, асабовыя справы на здраднікаў, медыкаменты і нават — сувоі сукна і цэнтнеры каўбасы...”.

„Развітанне з ілюзіямі” можна чытаць і перачытваць, бо гэтыя ілюзіі ўзрушваюць чытача сваёй шчырасцю і суровай самаацэнкай.

У кнізе Аляксея Карпюка, разам з праявістымі творамі, упершыню знайшлося месца і п’есе „Канец свету”, напісанай пісьменнікам паводле свайго рамана „Вершалінскі рай”. П’еса гэта ў Беларусі не ставілася.

Цікавым атрымаўся ў кнізе і раздзел публіцыстыкі, пісем. Ён распачынаецца тэкстам выступлення Аляксея Карпюка на V з’ездзе пісьменнікаў БССР у Мінску 13 траўня 1966 года. Тое выступленне старэйшыя пісьменнікі Беларусі згадваюць і сёння. А казаў тады гродзенскі творца пра тое, што калі пісьменнік напіша добры твор, які дагэтуль не пісалі, то покуль дойдзе ён да народа, аўтару трэба часам патраціць куды болей сілы, чым для яго напісання. Аляксей Карпюк шчыра і адкрыта сказаў пра жыццё пісьменніка на перыферыі, пра Васіля Быкава і Анатоля Іверса і г.д. „Давайце ствараць адпаведную атмасферу пісьменнікам. Не тузайма літаратараў. Не арганізуйвайма калектыўных лінчаванняў, не вешайма на іх ярлыкоў...”, — заклікаў тады Аляксей Карпюк. А гэтае выступленне і словы яго актуальныя і сёння. Бо нічога цяпер у Беларусі не памянялася ў адносінах да пісьменнікаў, а стала яшчэ горш... Своеасаблівым прарокам быў наш Аляксей Карпюк.

У кнізе апублікаваныя і некаторыя лісты пісьменніка да Іны Карпюк, Янкі Брыля, Максіма Танка, Міхася Забэйды-Суміцкага, Пятра Машэрава, Васіля Быкава і нават Міхаіла Гарбачова. А ў дадатку да кнігі змешчаны ўспаміны пра Аляксея Карпюка. Гэта ўспаміны Васіля Быкава, Барыса Клейна, Вольгі Іпатавай, Ніны Ляшчонак.

Быў знаёмы з Аляксеем Нічыпаравічам Карпюком і я. Мы пазнаёміліся 15 траўня 1987 года ў Слоніме. Тады ён узначальваў Гродзенскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі і з групай гродзенскіх літаратараў прыехаў у горад над Шчарай віншаваць з 75-годдзем старэйшага заходнебеларускага паэта Анатоля Іверса. Вечарына адбылася ў раённым Доме культуры. Я яе веў і нека трохі хваляваўся. Учарашні студэнт і раптам такая адказная місія. Перад пачаткам вечарыны Аляксей Нічыпаравіч кажа:

„Не хвалюйся, Сяргей, вядзі сябе спакойна і проста. Тут няма перад кім хвалявацца...”.

Перачытаў я кнігу „Выбраных твораў” Аляксея Карпюка і прыгадаўся гэтыя словы. А можа і праўда: не трэба ні перад кім сёння хвалявацца?.. А вучыцца заўсёды ў Аляксея Карпюка яго смеласці, адкрытасці і цяргенню.